

Karin Widerberg återvänder till Kunskapens kön:

KUNSKAPENS KÖN – NU OCH DÅ

Det är nästan 20 år sedan jag gav ut *Kunskapens kön*, men det är en text jag genom åren ofta ombetts reflektera över¹, precis som nu när kapitel 10 publiceras på nytt här i *Tidskrift för genusvetenskap*. Att reflektera över könsforskningens men också min egen vetenskapliga utveckling är lika utmanande och nyttigt varje gång. För vad är det jag ville se och säga om projektet då – i början av 1990-talet – och hur ser jag på projektet idag?

Låt oss börja med då, könsforskningen i början av 1990-talet. Poststrukturalismen som svept in över könsforskningen som en frisk vindpust och fått oss att uppmärksamma språket och diskursernas roll, hade inte bara virvlat upp våra könsförståelser utan nästan sopat rent hus. Inget av det gamla – samtalet om kvinnor (och män) erfarenheter och liv – fick finnas kvar. När jag föreläste om kön märkte jag att det var teori som tände och engagerade studenterna, både kvinnor och män. Ju svårare desto bättre, medan jämställdhetstematik och statistik över könsfördelning tråkade ut dem. Det uppfattades som gammalt och gällde inte dem; de var inte ”där” och skulle leva ett annat liv. Jag kände igen situationen och kom ihåg hur jag själv som ung student i början av 1970-talet hade fascinerats av dåtidens nya teoretiska perspektiv, särskilt marxistisk strukturalism (à la Althusser). Ju svårare desto bättre, också eftersom när man efter hårt slit väl förstod en text, var det som en berusning. Ett förklarings skimmer spred sig, man förstod nu allt, teorin hade alla svaren. Och det var just det som var problemet, på 1990-talet precis som på 1970-talet. Teorin bestämde vad man såg och hur man såg det, man behövde nästan inte titta efter och göra empirisk forskning. Det handlade i stort sett bara om att belägga teorin på ett utvalt område. Det räckte med att öppna en bok för att veta vad konklusionerna skulle vara. Men då, på 1970-talet var kvinnoforskningen teorikritisk – de teoretiska begreppen

täckte ju i allmänhet bara männens värld och intressen – och insisterade på empirisk forskning med utgångspunkt i kvinnors situation och liv. Kvinnoforskningen höll mig med andra ord i örat så att jag inte helt trillade i teorifällan. Och det var via kvinnoforskningens metoder (medvetandehöjning) och angreppssätt ("det personliga är politiskt") som jag upptäckte och lärde mig något nytt om vardagens kön, också mitt eget.

På 1990-talet däremot hade teorin, i detta fall poststrukturalismen, en så dominerande ställning, att alternativa feministiska angreppssätt hade svårt att nå fram. Trots att ett par av dem, exempelvis Frigga Haugs minnesarbetsmetod och Dorothy E. Smiths institutionella etnografi,² var helt banbrytande och representerade ett fruktbart svar på den poststrukturalistiska utmaningen. Jag hade då själv i flera år arbetat med dessa bägge angreppssätt och upplevt hur och vad man kan upptäcka om vardagens kön då man tar dem i bruk empiriskt. Men för att nå ut och fram med kunskapen, behövdes det uppenbart en annan form, en annan röst. Och jag ville nå studenterna, jag ville ruska om dem och få dem att reflektera inte bara teoretiskt och inte bara över andras könserfarenheter men också över sina egna, och med det som bagage närma sig politik och teori. Det var bakgrunden till att jag skrev jag boken *Kunskapens kön*, med just det innehållet och i just den formen.

Boken består av tre delar. De två första delarna är mina egna minneshistorier från barn, ungdom och tidigt vuxenliv på temana sexualitet och kunskap. Historierna

är deskriptiva, skrivna för att försöka återge hur det upplevdes där och då och de handlar både om njutning/lust och rädsla/förtryck. Varje del avslutas med ett avsnitt där historierna analyseras i termer av relationer och rum. Där hävdas att sexualitet och kunskap formas och utvecklas i samma process, och att den är könad. Hur man får vara som sexuell och intellektuell varelse och hur dessa båda sidor kan låta sig förenas, är något som förhandlas fram. Inom och mellan könen, i klassrummet, i föreläsningssalen, på flickrummet och i vänskapskretsen. Sexualitet och kunskap handlar båda om begär. Om en önskan om att bli uppfylld och närvarande med den andra eller allt men som kan bli till sin raka motsats, till en upplevelse av att vara invaderad/förtryckt och av främlingskap/alienation. Det är mot bakgrund av dessa erfarenhetsbaserade insikter som jag ser och förstår det feministiska projektet i Akademin, det vill säga vad det är vi vill med kunskapsproduktion och varför. Och det är det som del 3 handlar om, från vilken det här återgivna kapitel 10 är hämtat. Här är tonen helt avsiktligt en annan, en mer traditionell vetenskapligt resonerande röst. Jag önskade nämligen inte att man skulle kunna avfärda boken med att det inte var vetenskap, "bara självbiografiska historier". Det är en bok med två röster, om samma sak och av samma person. Avsikten var att få läsaren att reflektera över dessa båda röster, sammanhang och brott men framför allt att få läsaren att minnas egna historier och finna sin egen röst. Och så har boken att döma av reaktionerna också fungerat. Genom årens lopp har många,

många hört av sig till mig och berättat vad boken kommit att betyda i deras eget liv. Och tur är det för boken har också väckt en mängd andra mer negativa reaktioner både i Norge och Sverige, i en omfattning, intensitet och i en ton av en sådan karaktär att jag under en lång period var helt lamslagen. Vad sägs om en helsida i en dagstidning med rubriken ”Professorens egne sexoplevelser”³ följd av en stor tecknad bild av en naken kvinna omgiven av en skog av erigerade penisar. Det är inte ofta vi akademiker får en dylik uppmärksamhet! När jag började se alla tidningsinläggen som empiri, som jag samlade och analyserade som en del av temat, så blev det hela både lättare och mer fruktbart att hantera. Och jag hade mycket att lära av invändningarna, både av dem som jag var enig med och av dem som jag var oenig med. Nu finns hela debatten runt min bok samlad och analyserad i en MA-avhandling, senare utgiven som kapitel i en bok.⁴ För egen del har jag jobbat vidare med både minnesarbetsmetoden och institutionell etnografi och det för mig fram till hur jag ser på projektet ”Kunskapens kön”, idag 2013.

För det första temana Sexualitet och Kunskap. Sexualitet är idag ett lika centralt tema innanför könsforskningen som det alltid har varit. Och här måste vi hela tiden använda ett empiriskt tillvägagångssätt, eftersom innebörden skiftar med könsgeneration och samhällskontext. Vad vi lägger i exempelvis sexuella trakasserier kan skifta mellan decennier och generationer. Kanske kvinnor förr inte reagerade på eller anmälde sexuell trakassering för att det var så vanligt, för att det var så det var och att man inte ville bli synliggjord som en bråkstake, eller för att det helt enkelt inte fanns ord eller en diskurs för det. Kanske avspeglar då en ökning i statistiken inte en faktisk ökning men snarare att kvinnor idag inte finner sig i sexuella trakasserier i lika hög utsträckning? Eller handlar det kanske om andra, grövre situationer, har det med andra ord blivit värre? Hur vi upplever önskad sexuell uppmärksamhet är avhängigt av vilka och var vi är, det vill säga av generation, klass, etnicitet och kön och vilket socialt rum vi befinner oss i. Och för att få grepp om det och för att förstå statistiken måste vi ha tillgång till empiriska angreppssätt som gör att vi kan upptäcka vardagens kön, om och om igen, då det hela tiden görs på nya sätt. Minnesarbete och institutionell etnografi, var och en för sig eller med fördel tillsammans är då fortsatt en väg att gå. Många med mig har arbetat vidare med att utveckla och använda dessa tillvägagångssätt,⁵ och intresset är ökande också internationellt.

För egen del ser jag idag den generella relevansen med dessa angreppssätt, det vill säga deras användbarhet oavsett gruppkaraktäristika (kön, klass, etnicitet), tema eller kontext. Det är just att angreppssätten kan användas överallt och av alla, för att synliggöra vardagens verksamheter, som gör dem intressanta. Här är det inte begrepp som styr vad vi ska se efter utan ”a method of inquiry” som gör att vi med informanternas hjälp kan upptäcka vad som styr och formar vår

vardag. Det är metoder för att upptäcka sociala mönster och sammanhang, inte för att belägga det vi redan vet. Och det är just att upptäcktsmomentet är det centrala, förutom att avsikten är emancipatorisk, som fortsatt sätter dessa angreppssätt i en särställning. Det produceras alltför mycket tråkig forskning, där man vet allt på förhand och som ingen har någon nytta av. Minnesarbete och institutionell etnografi gör forskningen spännande för alla parter, både som process och resultat.

Temat kunskap och kunskapsproduktion är innanför könsforskningen inte lika hett som det en gång var, då vi debatterade och slogs för feministisk forskning. Samtidigt menar jag att detta är ett tema som idag borde ha allra högsta prioritet. Den omläggning och styrning av högre utbildning och forskning som har skett det senaste decenniet, rubricerat som ”akademisk kapitalism”⁶ kommer att få konsekvenser också för könsforskningen och dess inriktning. Starka krafter, inte minst via ekonomiska incitament, verkar för mainstreaming och storskalighet i alla avseenden. Utrymmet för en kritisk feminist på upptäcktsfärd kan framöver bli mindre. Men också en dylik utveckling måste dokumenteras och upptäckas empiriskt, via exempelvis minnesarbete och institutionell etnografi, så att vi ser också eventuella sprickor, öppningar och möjligheter för kritisk kunskapsproduktion. Annars reproducerar vi bara styrarnas perspektiv, om än kritiskt. Vi måste utforska vår egen verksamhet som kunskapsproducenter, se hur och när styrning kommer in och leta efter möjligheter till emancipatorisk forskning.

Så ja, jag tycker att projektet står sig, att det är lika viktigt idag. Men jag tror att hade jag skrivit boken idag, så hade den hetat ”Kunskapens kropp” och temana kunskap och sexualitet hade behandlats

Jag tror inte jag hade vågat skriva *Kunskapens kön* idag. Det senaste årets avslöjanden om näthat mot kvinnor som uttalar sig i offentligheten har fått mig att inse att en bok som denna skulle dränkt mig i ”skit”.

som kroppsliga, det vill säga kroppen som vårt sätt att vara i världen på, hade varit den epistemologiska utgångspunkten också för tolkningen och användningen av minnesarbete och institutionell etnografi. Men det är en annan historia, för en annan bok.

Till sist. Jag tror inte jag hade vågat skriva *Kunskapens kön* idag. Det senaste årets avslöjanden om näthat mot kvinnor som uttalar sig i offentligheten har fått mig att inse att en bok som denna skulle dränkt mig i ”skit”. Visserligen var det ”tuffa tag” också då i början på 90-talet men det allra mesta gick via tidningarna och deras redaktioner och där finns det trots allt vissa gränser för hur mycket och vad slags kvinnofientlig smörja som kan publiceras. Kanske ska jag därför också vara glad att boken är slut på förlaget och inte säljs mer, trots att jag fortsatt menar att det är det viktigaste jag skrivit.

Noter

- 1 Jag har genom åren föreläst om boken runt om i Norden men också skrivit ett par artiklar med en reflekterande tillbakablick, se exempelvis Karin Widerberg: "Kunskapens kön – ett generationsperspektiv", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2001:1 och Karin Widerberg: "En annan historie". Arr. *Idéhistorisk tidsskrift*. 2009:3-4.
- 2 Dorothy E. Smith: *The Everyday World as Problematic - A Feminist Sociology*. Northeastern University Press 1987; Frigga Haug: *Female Sexualization*, Verso 1985.
- 3 *Morgenbladet* 9-15/6 1995.
- 4 Marit Hopland Engebretsen: "Den subjektive erfarings rolle i vitenskapen: Om motakelsen av Karin Widerbergs bok", *Kritisk Kunnskapspraksis*, Ann Therese Lotherington och Turid Karkussen (red.), Spartacus forlag 1999.
- 5 Boken av Adrienne Hyle; Margaret S. Ewing; Diane Montgomery & Judith S. Kaufman (red.): *Dissecting The Mundane. International Perspectives On Memory-Work*, University Press of America 2008, i vilken jag också skrivit ett kapitel, kapitel 7 Karin Widerberg: "For the Sake of Knowledge: Exploring Memory-work in Research and Teaching" om hur jag använt och utvecklat metoden, ger en bra översikt. När det gäller institutionell etnografi rekommenderas ett utav standardverken av Dorothy E. Smith: *Institutional Ethnography. A Sociology for People*, AltaMira Press 2005. Institutionell etnografi finns nu som tematisk arbetsgrupp under International Sociological Association till vilket vårt nystartade nordiska nätverk är kopplat, se <http://www.sv.uio.no/iss/forskning/nettverk/institusjonell-etnografi/index.html>
- 6 Knut Kjeldstadli: "Akademisk kapitalisme", *Res Publica* 2010.

Karin Widerberg är professor på Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi vid universitetet i Oslo. E-post: karin.widerberg@sosgeo.uio.no